

FLEISZ KATALIN

Mágikus történelem

Dragomán György: *Máglya*¹

Kritika

Számos dolgot el lehetne mondani Dragomán György legutóbbi regényéről. Nevezhető lenne mágikus realistának, mítoszi világgépűnek, sőt még akár romantikusnak is. Miközben azon kapjuk magunkat, hogy a sok használattól csuszamlóssá vált fogalmak mégis keveset mondanak el Dragomán regényének öntörvényű világáról. Ha képszerűen akarunk fogalmazni, azt is mondhatjuk, hogy a fogalmak hálójába befogott vagy befogni szándékozott szöveg minduntalan szét akarja szakítani ezt a fogalmi hálót – miközben mégis tartozni akar valahova. Történelem, az egyént sakkban tartó korélmény és a hétköznapokat átítató mágia sajátos mixtúrája ez a regény, miközben a történelem is mélyen testi, zsigeri szinten megélt, annak a Dragomán-regényekből megszokott kábító érzékiségével. Az előző Dragomán-regényekhez hasonlóan átmeneti, válságos korok és élethelyzetek találkozásait követhetjük nyomon itt is. Közvetlenül a '89-es forradalom utáni Romániában járunk, amikor a kommunista éra szimbólumai vagy azok helye még friss. Az iskolák falairól épp csak levették/letépték a tábornok elvtárs képét, a rezsim szimbolikus képeiből és az ideologikus könyvekből máglyát raknak az iskolaudvaron. Kétségkívül hatásos kép: a tűz egyszerre tisztít és megsemmisít. Felszámolás és katarzis.

A regény főhőse a tizenéves korának elején járó Emma, amennyiben a regény legnagyobb részének történései az ő tudatán, érzékelésén átszűrődve jelennek meg. Ez a friss, eleven, a jelenségekre azonnali érzékenységgel reagáló hang indokolja azt a regényekben ugyan kevésbé megszokott, de a Dragomán-szövegekre jellemző kitarzott jelen idejű narrációt, amely – mivel egyetlen tudaton szűrődik át – a beszédhelyzetek megteremtésében egy sajátos függést eredményez („azt mondom, hogy..., azt mondja, hogy...” típusú

FLEISZ KATALIN (1978, Nagykároly) irodalomtörténész. Doktori tanulmányait Debrecenben és Finnországban végezte. Tanulmányt, könyvkritikát és rövidprózát publikál.

narráció). Meg kell jegyeznünk, hogy az olvasóra tett hatás szempontjából ez a típusú narráció rendkívüli feszültségeket képes magába sűríteni, ha írója jól él vele, és Dragomán ennek a szörszálhasogatóan aprólékos, de az olvasó számára épp ezért *tapasztalatot* nyújtó írói technikának nagy mestere. Azonban hátránya is van ennek az írói világlátásnak: az olvasó telítődhet a minduntalan rá záporozó érzéki hatásoktól, vagy azok könnyen önisméltó unalomba fulladhatnak.

Az alaphelyzet szintén hatásos, romantikus regényeket idéz. Emma ugyanis teljesen árva – szülei egy rejtélyes autóbalesetben meghaltak –, és egy napon az intézetben nevelkedett kislányért egyetlen élő rokona: nagymamája jön el, hogy magához vegye. Emma innentől egy számára

ismeretlen világba lép, egy számára idegen személlyel, akihez ezentúl a legszorosabb családi köteléssel kell ragaszkodnia.

Ez az alaphelyzet nemcsak hatásos, de szerencsés is a regény további alakulása szempontjából. Az olvasó innentől kíváncsian várja, hogy egy élettől sterilen elzárt, és valószínűleg a kommunista rezsim által szabályozott, mesterségesen kreált világból hogyan sikerül az „igazi” életbe való kilépés nagy kalandja. Különösen a serdülés átmeneti korában levő, ezért eredendően érzékenyebb kislánynak. Ebből a perspektívából, egyfajta nevelődési/fejlődési narratíva is lehetne a regény, viszont ahhoz túlságosan töredezett, epizodikus. Ugyan elnagyoltan kirajzol egy időbeli ívet, ugyanis Emma időközben nagylány lesz, majd szerelembe is bonyolódik egy Péter nevű fiúval, aki aztán a regény záró nagyjelenetében kulcsszerepet is kap. Emmát tehát nagymamája vezeti be egy nem is akármilyen, hanem történelmi viharokkal és személyes sors-traumákkal igencsak megtépázott életbe. Amikor a személyes sors mélysége háttértörténetként – Nagymama emlékező történeteiként – kap formát.

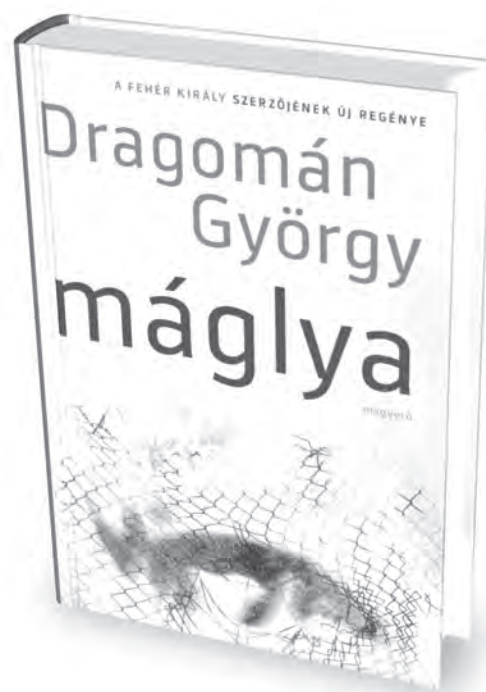
Nagymama mindezekén túl már azért sem egy hétköznapi figura, mert mitikus, sőt rituális tevékenységekkel kokettáló varázsló. Boszorkányos trükkjei nyomán a kávézacc mintázataiban Emma saját és anyja, majd nagyanyja arcát fedezi fel, de fánk sütéshez készülve arcképeket rajzol a lisztbe, vagy meglehetősen agyafúrt módon tesz el zölddió befőttet. A példákat még sorolhatnánk. Emma igencsak kifinomult érzékelését új otthonában élmények hada ostromolja. És – számomra legalábbis – a mágikusságnak az érzékelés legelemibb, éppen hogy formát kapó tapasztalatával való találkozása az, ami megkapóvá, elevenné teszi ezt a regényvilágot. Amikor a mágikusság magának a tudatnak, az érzékelésnek a legelemibb formája, a képzelőerő szüntelen határátlépése. Ebben a határsértésben az *én* a *másik* is lehet – lásd Emma beleérző azonosulásait családtagjaival, társaival, sőt még állatokkal is –, de az emlékezés, a múlt és jelen közti határátlépés is ide tartozik. És ehhez szorosan kapcsolódóan egymás történeteinek átéltsége, átadhatósága. Mert ahogy egy helyen fogalmaz a regény: *„A legfájdalmasabb történeteket csak úgy szabad elmondani, hogy aki hallja, azt érezze, hogy vele történt meg, az ő története.”*

A regénybeli mágikusság tehát a tudatból, az érzékelésből is származik, amit az idegenség táplál. Nem kell ahhoz beavatottnak lenni, a képzelet munkája elég ahhoz, hogy lelket, elevenséget, új formát kapjanak a leghétköznapibb dolgok. (Ez egyébként az irodalom állandó élesztője is, és a számtalan példaként felhozható alkotó közül elég, ha csak József Attila költészetére gondolunk.) Ezért is zavaróak sokszor Nagymama mindenáron véghez vitt varázslásai, különösen ott, ahol azok kissé erőltetettre sikerülnek. Nem világos például, hogyan lehet a lisztbe nagyapa arcképét úgy berajzolni, hogy az felismerhető legyen. És ha már itt tartunk, a halott nagyapa szellemként való megjelenése a blokkklásban is túlírt egy kissé. Ahogy Emma portörlés közben a könyvespolc üvegvitrinjének belső párásodását érzékeli, majd a nagyapa szelleme a tájékozási versenyre éppen hiányzó térképet ténylegesen meg is mutatja, sem a világkép, sem a cselekmény szempontjából nem tűnik indokoltnak. Az olvasónak az lehet az érzése, hogy a regény mindenáron bizonyítani akarja ezt a világképét, keveselli azt, amit megmutat. A kevesebb néha több elve itt is érvényesül. Emma pengeéles érzékelése, friss, eleven látásmódja – amiben formát kapnak a dolgok – ehhez hozzájárulva halott szüleinek, köztük a nagyapának emlékezetben élő szelleme is elég lett volna.

A *Máglya* Emmája körülbelül Dzsátával egyidős, Dragomán előző regényének, A *fehér királynak* a főhőseivel. Az alaphang mindkét regény-

ben egy éppen csak kiskamasszá serdült gyereké. Ráadásul Dzsátá Emmához hasonlóan eleven érzékenységgű, látásmódjában a legapróbb dolgok is feszültségtelivé válnak. Csakis a hajszálfinom érzékelés okán. Amikor a pusztai érzékelés fordul át valami másba, anélkül hogy kívülről valamilyen nehézkes jelentésség telepedne rá. Hiszen a dolgokról, ha nagyon közletről nézzük őket, lehámlanak a megszokott összefüggések, és valami sosem látott, eleven újszerűségükben mutatkoznak meg. Dzsátá érzékelése viszont a kompozíció szintjén fegyelmezett és pontosan adagolt, a nyolcvanas évek második felének eldurvult, mindent átítató terrorjának jelenlétéről is pontosan közvetít. Emma világa kicsit más világ: habár csak néhány évvel vagyunk később, de egy széteső, formát kereső időszak ez: a forradalom ugyan véget ért, de a hősi halottak még temetésre várnak, a bűnbakkeresés, a besúgók elleni fojtott, de időről időre kitörő ellenszenv Emmát sem kíméli. Semmivel sem megbékéltebb idő ez, mint *A fehér királyé*, csak a gyűlölet most már az egykori rezsime bűnösei ellen fordul. Így lesz megbélyegzett Emma nagymamája férje egykori besúgó múltja okán, ráadásul a történelem ismétli önmagát az ő esetében is igazolódni látszik, amennyiben már korábban is átélte a meghurcoltatást. Nagymama már korábban is említett súlyos múltja – amikor is zsidó barátait, köztük titkos szerelmét bújtatta – betoldott emlékező szövegekben szakítja meg időről időre a regény menetét valahonnan nagyon mélyről felszakadó mondatokban. Az elbeszélés mód finom lebegése (egy-egy szám második személyű ez az elbeszélés mód, egy általános Te-nek szóló) jól megszabott távolságot teremt a múlt borzalmától. Ami mégsem reflexív, értelmező távolság, mert ehhez a múlthoz nem lehet reflexióval, értelmezéssel közeledni, csakis az emlékezet képeinek érzékisége által.

Hadd tegyük hozzá, habár az Emma révén kibomló regényvilág kavargó érzékisége önmagában is lenyűgözi az olvasót, de innen, a Nagymama múltjának feltépett történeteiből múlttal terhes jelentést is kap. Igaz, képi, csakis a dolgok egymásmellettiségéből eredő sugárzó képesség ez, és nem valami elvont, gondolati jelentés. Az Emma uzsonnajaként szereplő dió és méz, a fáskamrából hallatszható rejtélyes nyöszörgő sírás, az agyagember a kertben, a kötőtűvel a zölddióra karcolt szemek egytől egyig a múlt, Nagymama zsidó barátait, szerelmét bújtató lánykorába vezetnek vissza. Ebből a szempontból a

regény jelene nem más, mint a múlt – Nagymama által átélt múlt – megisméltése. Valami rituális ismétlés lenne mindez, vagy inkább csak időbeli határátlépés, a múlt és jelen egybeolvadása? Mindenesetre Nagymama Emmát is beavató táncában a virágoskertben felállított máglya körül – amikor a máglyát alkotó fadarabokra az összes megszabadulni kívánt dolgot rávésik, majd a vágyott dolgokat is, de azokat visszafele – nem nehéz felfedezni a rituális jelleget. Ebben a jelenetben történik meg az agyagember megformálása – tegyük hozzá, meglehetősen körmönfont módon –, mivel a nedves, csúszós földön való táncban a talpuk alatt formálódik ki – és ez a máglyajelenet csúcspontjának is tekinthető. Az agyagember figurája (egyfajta gölem?) számos ponton elő-

fordul a regényben. Mégis az agyagember máglya-jelenetben való feltámasztása Nagymama emlékező történetének ahhoz a szeletéhez kapcsolódik a legerőteljesebben, amikor lánykori titkos szerelme, miután halottnak hitték és elföldelték, váratlanul magához tért, és kikaparta magát a földből. Maga az agyagos föld, a sár szintén több oldalról is jelentéses a regényben. Az emlékező történetből ugyanis az is kiderül, hogy hosszú ideig erdőben bujkált, öntudatlan állapotban, amikor földre vájt odúban élt és sárral kente be magát, mintha ő maga is földből volna. És a múltnak ez a mozaikdarabja szintén ismétlés: annak a szörnyű látványnak az Ágnes asszonyként való büntudatos ismétlése, amikor a szüleit a szeme láttára lőtték le, és azok arccal a földbe csapódtak. (Ugyanis a nagymama lánykorában emiatt önmagát hibáztatta.)

Mindezeket az összefüggéseket csak azért emeltem ki, hogy látható legyen, mennyire sűrű szövésű háló ez a regényvilág,

amely igencsak megdolgoztatja az olvasót a kapcsolatok felgöngyölítésében. Ez még önmagában nem volna baj. Viszont a mindenáron való kapcsolati háló kreálása, az egyes fejezetek közötti motivikus kapcsolatok gondja kimódoltta, túlságosan megcsináltta teszi a regényt. Az olvasó ugyan időről időre felfedezhet összefüggéseket, de ezek az összefüggések egy idő után öncélúak lesznek, az ismétlések tét nélkülűvé válnak. Épp azért, mert a regény nagyon *igyekszik* összefüggéseket teremteni. Viszont a jelenségek sokszínűségének *valóban öncélú* kalandozásaiban igazán nagyot alkot a regény.